

ГОДИШНИК НА СТУДЕНТИТЕ ПО СОЦИОЛОГИЯ
АСОЦИАЦИЯ НА СТУДЕНТИТЕ ПО СОЦИОЛОГИЯ В СУ
КАТЕДРА СОЦИОЛОГИЯ, ФИЛОСОФСКИ ФАКУЛТЕТ
СУ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“
Том 2, 2005-2006

КАК ДА РАЗБИРАМЕ „РАЗБИРАЩАТА СОЦИОЛОГИЯ” НА
ПИЕР БУРДИЙО

ЛЮБОМИР ПОЖАРЛИЕВ

КУРСОВА РАБОТА ПО БИОГРАФИЯ И ОБЩЕСТВО

РЪКОВОДИТЕЛ: ДОЦ. ЛИЛЯНА ДЕЯНОВА

Методологическият текст на Бурдийо „Да се разбира” от колективното изследване „Нищетата на света” може да се определи като рефлексия върху жанра на, да го наречем, „разбиращата социология”, препращайки съзнателно към разбиращата психология на Вилхелм Дилтай. По-нататък, ще можем по-подробно и да изведем известна аналогия между Бурдийо и немския философ на живота. Но в началото бихме искали да коментираме някои от изходните предпоставки на френския мислител.

Първо, справедлива е критиката на Бурдийо срещу подражанието на социологията на класическия модерен модел за методи в признатите научни дисциплини. Според този модел, идващ още от „Правилата за ръководство на ума” на Рене Декарт, методът е просто стандартизиран инструмент, ясно и непроменимо средство за постигане на истината, безотносително, както към обекта на изследване, така и към специфичния ум (емпиричното Аз, според Кант) на изследователя. Така, ако както при Декарт, всеобщото правилно мислене постига знанието прилагайки методите на анализа и синтеза, така и в сциентистки ориентираната социология напр. методът на анкетата е достатъчно стандартизиран в предписанията си и се мисли като необходим път към истината за социалните феномени.

Второ. Противоположен път предлага романтичната херменевтика, свързвайки постигането на истината с преживяването на обекта (другите хора) чрез емпатичното сливане, вчувствуване на изследователя с тях, нещо, което Бурдийо правилно определя като мистично афективно сливане. Впрочем още Гадамер възразява срещу този метод на романтиците (най-вече на Шлайермахер) интерпретирайки го като форма на отчуждено съзнание. Такова съзнание е отчуждено, доколкото предполага пълното игнориране на Аза на изследователя, тоталното му въплъщаване в Другия, отказ от себе си и своите предразсъдъци – нещо, което е невъзможно в културно-исторически и биографичен смисъл.

И двата критикувани подхода, според Бурдийо забравят, че в социологията стандартното питане и дори разговорът с респондентите имплицират **форма на социално взаимодействие, носещо отпечатъка на властта на социалните структури.**

На практика в питанията си и в беседите с респондентите, социологът упражнява някакво символно насилие, което може да повлияе на отговорите. Сам той може и да не забелязва, но позицията на чистата наука (т.е. на властово легитимирана институция) се преживява като привилегирована гледна точка на изследователя и това не насърчава искреността на отговорите. Подобна роля може да играят дори лингвистичните

ресурси, с които социологът разполага, но които фрустрират питаните, доколкото самите те не разполагат с подобни капитали. Друг е въпросът ако респондентите разполагат с по-голям символен капитал или какъвто и да е друг в повече отколкото интервюиращия и автоматично следващото от него друго питане към неомарксистите за предпоставката че водещият интервюто е винаги по-привилегирован от респондента. Това от своя страна съдържа в себе си и парадокса, че този който е декласиран, в по-ниска социална позиция от „заредения с власт” анкетър е по-голям носител на социалното знание от високопоставения изследовател. Това бих определил като елитаристко противоречие, което обаче ще оставим настрана за да можем да открием достойнствата, които безспорно притежава този текст.

Бурдийо пледира за една рефлексивна социология, която непрекъснато контролира опасността да се увеличи дистанцията и отчуждението между социолога и питаните хора, но и същевременно се самоотнася към себе си и методите си, давайки си сметка за ефектите – положителни или отрицателни, които те могат да породят в самия ход на изследователската работа.

Така едно предусловие за ограничаване на символното насилие на социолога над разпитваните е това, което Бурдийо нарича „социологическо око”, т.е. зрелият опит на изследователя, който винаги знае какво означават отговорите на другия, какво може да ги насърчи или затрудни, т.е. „в каква посока върви” разговора, но също отчита и знанието за своите предпоставки.

Тази позиция на минимизиране на символното насилие изисква изключителна активност на изследователя, която не се изразява, нито в напълно свободния (*laissez-faire* – оставен да тече от само себе си) разговор, нито в настойчиво следване на методическите процедури. Подобна изкусност, въпреки нейната сложност изисква да се свържат в едно умението да се вслушваш в уникалната история на разпитваното лице (дори, както отбелязва французина да миметираш тази история чрез езика на респондента), със спазването на методическата перспектива въз основа на познаване на обективния социален контекст. Това е идеалът на Бурдийо, наречен от него „методично слушане”.

Няколко са чисто техническите прийома, които предпоставят възможностите за такова слушане. Тук препратките към спецификата на Сократическия диалог са очевидни.

На първо място – това е условието за близост и дори известна (често симулирана интимност). Знаем, че старият Сократически диалог се основаваше на идеала за

дружбата, за нивелиране на дистанцията на учител и ученик. Това, което в античния диалог намираме в идеята за равнопоставеността, тук, според Бурдийо се изразява в двете необходими условия за ненасилствена комуникация, а именно - **социалната близост и фамилиарността**.

Едно от предусловията за тях е предварителната работа по сближаване с респондентите – напр. чрез осигуряване на препоръки на близки нему лица или (най-добре) чрез предварителното постепенно сближаване преди започването на същинската социологическа работа. Социологът трябва да демонстрира подобна близост както с цел да не бъде обвинен в обективен, безучастен методически свидетел на чуждите мъки и проблеми, така и за да не бъде заподозрян, че интерпретира по свой субективен начин казаното. Особено значение в предотвратяването и на двете нежелани следствия има **активното съгласие**. Това са онези форми на поощрение на разпитвания изразени в одобрителни жестове, в подкрепящи и насърчаващи размислите му думи, в цяла поредица от знаци за благонамереност и разбиране. Това активно поведение е също следствие от рефлексивността, т.е. от постоянната „обратна връзка” с казаното от респондента в хода на беседата. Но, както и чудесно препраща Бурдийо към древните стоици (Епиктет и Марк Аврелий), тя изразява и една естествена нагласа (нещо като природна аксиома) на такива качества като благосклонност, благоразположение, благонамерена одобрителност. Можем да продължим препратките и с феномена на „интелектуалната симпатия” (Бергсон, Шелер), интелектуалната любов на пантеистите (Спиноза) и т.н.

Средствата на тази демонстративна фамилиарност са много, от споменатите одобрителни жестове и подтиквания за продължаване на говореното, до недопускането поведението на социолога да изглежда агресивно и настъпателно и накрая до провокираната взаимозаменяемост (когато напр. социологът коментира казаното и като свое – заменяйки изказите на „Аза” с формите на изразяване като „Ние” и „Нас”). Очевидна е близостта на това поведение с играта и заедно с това е налице опасността от преиграване, например при подозрителното „съвършено съгласие”, при тоталното постоянно съвпадение в мненията, което може да изглежда като някакъв неутрален автоматизъм.

И така това, което предлага Бурдийо е една разбираща процедура, един вид лично познание. Тук от значение имат не просто типовете съдби, а уникалните лични драми. Езикът на подобна ненасилствена комуникация се ориентира именно в посоката на интереса към специфичния живот, а не към безличните категории на

вечните човешки проблеми. В тази връзка именно трябва да направим едно уточнение за разликата на две важни, близки, но и далечни същевременно категории – тази за „жизнения свят” и тази за „жизнения ход”. Струва ни се, че Бурдийо съзнателно се дистанцира от първата.

Наследената от Едмунд Хусерл категория „жизнен свят” изразява всекидневните фонове нагласи, стоящи, макар и в сянка, в основата на смислово мотивираните човешки действия. Тяхното отчитане като вид предразбиране е наистина важно за социолога, реконструиращ чрез контекстите на поведението тоталността на социалните смисли. В случай с Бурдийо обаче ние виждаме по-скоро влиянието на категорията „жизнен ход” на Дилтай. Жизненият ход е именно специфичния обект на социалното изследване. Този уникален и специфичен личностен път може единствено (както мисли Дилтай) да се разбере в някаква форма на индивидуализиращо познание. Но ако за Дилтай това става чрез анализ на обективациите на индивидуалния дух (вкл. от постигнатото от човека, от действията му и т.н.), то за нас Бурдийо прави опит да покаже как методически пластично може да се проникне в конкретните „жизнени ходове” чрез една рефлексивна комуникативна игра. С други думи той изследва „хабитуси”, т.е. търси да съзре посредством диалога обективните структури внесени и инкорпорирани от институционалното, чиито конкретен носител и пре-създател е всеки човек и всичките му присъщи действия, възприятия, практики и т.н. Това е биографично изследване, търсещо уникалността на „жизнения ход” на всеки отделен индивид, чиято плът (дори и в биологичния смисъл) съдържа в себе си външни структури. До голяма степен така може да бъде разбрано и изискването на Бурдийо за известна фамилиарност, доколкото само индивиди, които споделят и са включени в едно общо „поле”, които притежават малко или много сходен практически усет, познания, чиито произход се корени в институционализираните социални отношения и техните обективирани еквиваленти. Това ясно е заложено в „разбиращите интервюта”, както ги определя критикът на Бурдийо Жан-Клод Кауфман, от изследването „Нищетата на Света” като всяко едно от тях започва с подробно описание на контекста, на цялата обективна конкретна среда, както казахме на „полето”, което диалектически е потопено в индивидите, и обратно, които по неизбежност са потопени в него. Едва при тези условия е възможно да се разбере личностното и социалното значение на ритуалното посещение в кафе или супермаркет на живущите в работническия квартал в Париж “Rue des Jonquilles”, на „Алеята от Нарциси” от едноименното интервю проведено от Пиер Бурдийо. Това именно е и „разбиращата социология”.

Специфичната добавка, която френският мислител прави в това отношение е акцентът върху връзката „жизнен ход” – **комуникация – знание**. Бурдийо нарича своя метод „Сократическа работа”. Той се позовава на майевтиката (акуширането на знанието) като метод на непринудено експлициране на знания в общността на диалогичното общуване. Същевременно обаче трябва да уточним, че ако за Сократ майевтиката е пътят към общата истина, то тук постигнатото знание се сближава, но и разчленява едновременно. Така социологът в комуникацията постига знание за ситуацията на уникалния живот на разпитваните хора. Същевременно обаче това съвпада (тук изглежда е най-големият майсторлък на „занаята” на социолога) със самопознанието на самите респонденти. Голямото умение е питанията на социолога да накарат самите питани да се питат за себе си и така да се измести центъра на активността отвън навътре. Така анализът постепенно трябва да стане само-анализ, а външно наложените въпроси да се осъзнаят като въпроси на собствения живот.

В това може би се състои и най-настоятелното действие на социалната връзка на анкетиран и анкетиращ, защото подобна връзка действа навътре в личността на питания и поражда свое, т.е. негово осмисляне на живота му.

В заключение не можем да пропуснем едно странно твърдение на французина. Акушерската работа на социолога, неговата разбираща активност е невъзможна, ако той не е в широкия смисъл на думата „опитен”. Тук в понятието за „социологически опит” Бурдийо включва ред конститутивни елементи – паметта от предишни изследвания, познаването на социалната ситуация и условията на съществуване на питаните, рефлексивният опит, включващ импровизациите, владенето на динамиката на езиковите ресурси в съответствие с хода на разговора и възможните опасности относно целите му. С други думи социологът сам трябва да е личност (а не просто професионалист) за да разбира другите. Но твърдението ми за странност идват от убеждението, че след редицата, често технически и детайлни уточнения относно процесите на „разбирането”, методологическата схема сякаш отстъпва на заден план, за да изпъкне изкусността и индивидуалното умение на претендиращите за успех социолози със „социологически очи”. Какво пък, това може и да е така, но тогава какъв е смисълът на методологическите препоръки. И тогава не се ли превръща стратегията за представяне на адекватен социологически метод, в един вид стратегия за самопредставяне на социологът. Подобна самореклама обаче е сякаш чужда на изискванията на науката, в това число и на науката за обществото – социологията.

Използвана литература:

1. Бурдийо Пиер „Практическият разум” ИК Критика и хуманизъм”, София, 1997;
2. Гадамер Ханс-Георг „История и херменевтика” Изд. ЛИК 2000;
3. Деянова Лиляна Лекции „Биография и общество”;
4. Bourdieu Pierre “Das Elend der Welt” UVK Verlagsgesellschaft mbH, Konstanz, 1997/2002;
5. Kaufmann Jean-Claude “Das verstehende Interview”, UVK Verlag, Konstanz, 1999;